

## שיעור עשרים ושנים

### הבערה לחלק יצאת

שיטת רבי עקיבא, מנין שביעור החמץ הוא ביום י"ד ולא ביו"ט (ה ע"א):

רבי עקיבא אומר: אינו צריך, הרי הוא אומר אך ביום הראשון תשביתו שאר  
מבתיכם וכתוב כל מלאכה לא יעשה בהם ומצינו להבערה שהיא אב מלאכה.

רבא לומד מדבריו שלושה דינים:

...אמר רבא: שמע מינה מדרבי עקיבא תלת; שמע מינה: אין ביעור חמץ אלא  
שריפה, ושמע מינה: הבערה לחלק יצאת, ושמע מינה: לא אמרינן הואיל  
והותרה הבערה לצורך הותרה נמי שלא לצורך.

מנין רבא לומד את הדין השני – ש"הבערה לחלק יצאת"?

רש"י מדייק מדברי ר"ע שהבערה היא אב מלאכה, ומוכח כדעת רבי נתן, דאילו לרבי  
יוסי הסובר ש"ללאו יצאת", אינה נקראת "אב מלאכה", כי "אב מלאכה" נקרא דבר  
שחייבים עליו סקילה ולא רק לאו.

ומעיר הפנ"י, שהוכחה זו היא כמ"ד בריש ב"ק, ש"אב" היינו דבר חשוב וגם שהיה  
במשכן.

וכדברי רש"י כתבו התוס' בתחילת דבריהם: "מדקרי ליה אב מלאכה".

וכ"כ הר"ן בחידושו: "לישנא דייק ולא דינא". כלומר, שמדייקים רק מהלשון של  
ר"ע, שאמר "אב מלאכה". ובאמת אין שום נ"מ לדינא.

בהמשך דבריהם מביאים התוס' בשם ריב"א, שיש כאן נ"מ לדינא:

ועוד אומר ריב"א דלמ"ד ללאו יצאתה לא היה אסור ביום טוב כיון דאין שם  
מלאכה עליה.

לדברי ריב"א, יש כאן נ"מ: למ"ד לחלק יצאת – הבערה אסורה ביו"ט, כי יש לה שם  
מלאכה. אך למ"ד ללאו יצאת – הבערה מותרת ביו"ט, דאין שם מלאכה עליה.

והגרע"א בגהש"ס מפנה לדברי התוס' בביצה (כג ע"א, ד"ה ע"ג חרס). הירושלמי דן  
לגבי הדלקת נר של בטלה (שמדליק סתם), רבי יוסה אוסר ורבנן שרו. והתוס' מבארים  
דפליגי בהכי, מאן דאסר ס"ל דלחלק יצאת, ומאן דשרי ס"ל דללאו יצאת. וא"כ  
מבואר שיש נ"מ למעשה בהדלקת נר ללא צורך יו"ט, וכדמשמע בדברי ריב"א

בסוגיין.

האחרונים מעירים, שהרי איתא במשנה "אין בין יו"ט לשבת אלא מלאכת אוכל נפש בלבד". ולדברי ריב"א צריך להוסיף גם הבערה למ"ד ללאו יצאת.

וצ"ל שהמשנה אזלא כמ"ד לחלק יצאת.

המנ"ח (מצוה רחצ אות ב) מנסה לבאר את יסוד הסברא של ריב"א. מדוע באמת הבערה מותרת ביו"ט ללא שום צורך למ"ד ללאו יצאת.

בתורה כתיב "כל מלאה לא יעשה בהם, אך אשר יעשה לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם". ובעניין שבת כתוב "לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך" וכו', והתורה הוסיפה וכתבה "לא תבערו אש בכל מושבותיכם". ריב"א סובר אליבא דמ"ד ללאו יצאת, שהתורה שהוציאה את הבערה, התכוונה לומר שלוקין על לאו זה בלבד, אך אין עליו שם של מלאכה ולכן לא חייב חטאת ולא מיתה. וממילא, ביו"ט, שהתורה אומרת "כל מלאכה לא יעשה", נאסרו דווקא מלאכות ולא דברים להם שם של מלאכה.

בשבת נצטוונו על שביתת בהמתו, וגם באיסור מחמר. מה דין איסורים אלו ביו"ט? אומר הכלבו (והובא בכ"י), שיהיה מותר, משום שנאסר רק "מלאכה", ושביתת בהמתו ומחמר אינם מלאכות.

ומוכח כדברי הריב"א, שאיסורי השבת שאינם נאסרו מדין "מלאכות" – נאסרו רק בשבת ולא ביו"ט.

המנ"ח מוסיף ודן לגבי איסור תחומין. נח' תנאים אם איסור תחומין מדאורייתא (ר"ע) או דרבנן. לדעת ר"ע, אע"פ האיסור מה"ת, מ"מ ביו"ט יהיה מותר, דאין לזה שם מלאכה (שהרי התורה פירטה "אל יצא איש ממקומו ביום השביעי"). אך מקשה המנ"ח, שהרי הגמ' (חגיגה יז ע"ב) מביאה את הפסוק "ופנית בבקר והלכת לאהליך", ופירש"י שהכוונה לחוה"מ ולא ליו"ט, שרק אז מותר ללכת, ומבואר שתחומין אסור ביו"ט (וזה למ"ד תחומין דאו', שהרי דורש מהפסוק). ועוד, שהתוס' שם דנים בדברי רש"י ומקשים דהא ניחא לר"ע וכו'. וא"כ התוס' בעיקרון מודים לרש"י, שיש איסור תחומין ביו"ט, לכה"פ לר"ע. וכ"כ תוס' לקמן (צג) שלדעת ר"ע שתחומין מה"ת, היינו אף ביו"ט.

מיישב המנ"ח בצורה פשוטה: רש"י עצמו בסוגיין וכן התוס' בכיפור הראשון חולקים על ריב"א, וסוברים שאין נ"מ לדינא אלא רק דיוק מהלשון שהשתמש בה ר"ע, ולפי שיטתם גם ביו"ט נאסרה הבערה לכו"ע (והם יבארו את המשנה דאין בין יו"ט

לשבת אלא אוכל נפש, דהיינו לכו"ע, כי הבערה אסורה לכו"ע), וממילא אף תחומין איכא גם ביו"ט. אך אה"נ, שריב"א יחלוק ויבאר שאין איסור תחומין ביו"ט, ויבאר את הפסוק "ופנית בבקר" שהכוונה אף ביו"ט עצמו (ולגבי תחומין ומחמר דבר זה הוא לכו"ע, ולא רק לרבי יוסי, שהרי כאן אין מחלוקת אם ללאו או לחלק, וכיוון דאין לזה שם מלאכה – מותר ביו"ט).

איתא בגמ' (שבת קלט ע"א, ביצה ו ע"א): "אמר רבא: מת ביום טוב ראשון – יתעסקו בו עממים, מת ביום טוב שני – יתעסקו בו ישראל". ואומר בה"ג, דמ"ש "יתעסקו בו עממים" היינו דווקא גויים גמורים, אך לא עבדים כנענים של ישראל, כי הם הוקשו לאדוניהם, ואסורים בעשיית מלאכה. ולכן אם הם מתעסקים – יש למחות בהם.

והקשה עליו הרמב"ן, שהרי איסור שביתת עבדיו נאמר בשבת, ומנא ליה למילף משבת ליו"ט?

מבאר הטורי אבן (חגיגה שם, באבני מילואים) דפליגי במחלוקת רש"י והריב"א הנ"ל. ודו"ק.

המנ"ח בסוף דבריו מקשה על דעת ריב"א, וכותב שכן הקשה בשאג"א:

שוב האיר השי"ת את עיני וראיתי בשאגת אריה סי' ע"א כתב כדברינו אלה דאף אי הבערה ללאו יצאה מ"מ נוהג ביום טוב וא"ד להוצאה כי היא מלאכה חשובה ואי לאו להתורה הוציאה מכלל ללאו היו חייבים ככל המלאכות ע"כ נוהג ביום טוב ע"ש ממש כדברינו וב"ה שכוונתי לדעת הגדול.

ולכן דחה השאג"א את שיטת הריב"א.

אך כותב על כך המנ"ח:

ולפמ"ש נ"ל דאף שהבאתי לעיל בשם הרשב"א יבמות שכתב בשם מורו דאיסור לאו בשבת א"ע בעשה דהעשה קאי דוקא על המלאכות. נ"ל דוקא מחמר ותחומין והרשב"א כ' שם על מחמר ע"ש. אבל בהבערה אף למ"ד ללאו יצאה מ"מ כיון דהיא בכלל מלאכה רק התורה הוציאה מן הכלל דלא יעבור רק בלאו מ"מ העשה כדקאי קאי כי הוי מלאכה חשובה וע"ש ביבמות ד' ו' ע"ב דמוקי שם הברייתא דמב"ד א"ד שבת כר"י דהבערה ללאו יצאה וע"ש בתוס' ד"ה לא ר"י הוא הקשו מה או אינו דקאמר מה"ת לא ידחה כיון דלא הוי רק לאו ות"י דהו"ל עשה ול"ת ע"ש נראה דגם הרשב"א מודה כמ"ש דאף דהבערה אינו רק לאו מ"מ עובר על העשה גם כן ולא כתב דא"ע בעשה רק במחמר ותחומין ולא בהבערה כנלע"ד.

\*\*\*

שיטת רבינו חננאל בביאור הסוגיא שונה בתכלית, וז"ל:

ושמע' מינה הבערה לחלק יצאתה דאי ס"ד ללאו יצאתה תיתי עשה דהשבתת חמץ לידחי לאו דהבערה.

הוא מבאר, שרבא מדייק מדברי ר"ע שהבערה לחלק יצאת, דאי ללאו יצאת, ניתי עשה דתשבתו וידחה ל"ת דלא תבערו אש. אלא ע"כ דלחלק יצאת.

המשנה לקמן (פג ע"א) אומרת: חל ששה עשר להיות בשבת – ישרפו בשבעה עשר, לפי שאינן דוחין לא את השבת ולא את יום טוב.

והגמ' (פג ע"ב-פד ע"א) מקשה מדוע לא אמרינן דניתי עשה וידחה ל"ת? ומביאה כמה תירוצים:

אמר חזקיה, וכן תני דבי חזקיה: אמר קרא (שמות יב) לא תותירו ממנו עד בקר והנותר ממנו עד בקר באש תשרפו. שאין תלמוד לומר עד בקר, מה תלמוד לומר עד בקר – ליתן לו בקר שני לשריפתו.

אביי אמר: אמר קרא (במדבר כח) עלת שבת בשבתו – ולא עולת חול בשבת, ולא עולת חול ביום טוב.

רבא אמר: אמר קרא (שמות יב) הוא לבדו יעשה לכם, הוא – ולא מכשיריו, לבדו – ולא מילה שלא בזמנה הבאה מקל וחומר.

ופירש"י:

ולא מילה שלא בזמנה – דאי לא ממעט קרא אתיא בקל וחומר לדחות: ומה צרעת שדוחה את העבודה, ועבודה דוחה את השבת – מילה אף שלא בזמנה דוחה אותה, אפילו במקום בהרת יקוץ בהרתו, שבת שנדחת מפני עבודה – אינו דין שתהא מילה דוחה, ואתא קרא ומיעטה, דכיון דשלא בזמנה היא, כגון גר שנתגייר וקטן שנאנס אביו ועבר זמנה – נשהויה למחר, וגבי שריפת פסול קדשים נמי כמילה שלא בזמנה, דאפשר לשהויה דמי.

תירוצ' רביעי:

רב אשי אמר: "שבתון" דיום טוב עשה הוא, ואין עשה דוחה לא תעשה ועשה.

דברי רבינו חננאל בשמעתי' לכאורה אינם מתאימים לשיטת רב אשי, דהרי אף אם הבערה ללאו יצאת – אכתי עשה אינו דוחה ל"ת ועשה, וכאן יש גם עשה ד"שבתון"

וגם לאו דהבערה.

וא"כ דבריו רק לפי שיטת רבא, ולכן למ"ד הבערה ללאו יצאת – עשה דתשבתו ידחה לאו דהבערה.

אך לפ"ז צ"ל שמצוות תשבתו דוחה ל"ת והיא כמו מילה בזמנה.

כאשר דחה את מצוות תשבתו למחר, יש לדון – האם ביטל מצוות תשבתו, או שביטל דין זריזין מקדימין למצוות?

למשל, כאשר אדם לא נטל ד' מינים עד הערב, ודאי שלא ביטל מ"ע אלא רק ביטל מעלת זריזין. ובנ"ד יש לדון בזה.

ולמעשה נחלקו בזה האחרונים: המג"א (סי' תמד סק"א) כותב שעשה דתשבתו חמור ודוחה מ"ע של מילה או שחיטת הפסח. ומבואר דס"ל שבכל רגע ורגע מתחדש החיוב, ולפ"ז ודאי שהדוחה למחר מבטל מ"ע. ויש חולקים (עי' בשיעור עשרים ואחד).

ומסתבר שלדעת ר"ח, שריפת נותר היא כמו מילה שלא בזמנה, שאינה דוחה יו"ט. אך מצוות תשבתו היא כמילה בזמנה, שדוחה ל"ת, דס"ל שבכל רגע ורגע הוי זמנה של מצוות תשבתו.

ועכ"פ דברי ר"ח רק לרבא, שאין מ"ע ביו"ט.

אלא שיש להקשות, לפי ר"ח מדוע מוכרח שר"ע סובר דלחלק יצאת, ולכן השבתה בשריפה אסורה ביו"ט, הרי אף אם הבערה לחלק יצאת – ביו"ט אין נ"מ, דסו"ס יש לאו, ומאי אכפת לן אם ללאו יצאת או לחלק יצאת, תמיד נאמר שיבוא עשה דתשבתו וידחה הבערה! ? וכך הקשה הדברי יחזקאל (סי' י אות ד).

ומבאר, דמ"ש לעיל דר"ח לא אזיל לפי רב אשי, אינו ברור כ"כ.

כתבו התוס' לקמן פד ע"א (ד"ה ולא מילה, באמצע הדיבור):

ונראה דרבא אית ליה הא דרב אשי די"ט עשה ולא תעשה ולהכי איצטריך ק"ו דאי לאו ק"ו לא הוה צריך למיסר... והשתא, "לבדו" לא איצטריך לשריפת קדשים אלא על מילה דאיכא ק"ו אמר רבא פרק אם לא הביא (שבת קלג ע"א) וגמרא מייתי לה הכא אשריפת קדשים דממילא ממעטי ורב אשי לא קאי למיפלג ארבא אלא מילתא דנפשיה קאמר ואקדשים קאי ואפילו אמילה כדמשמע באם לא הביא דלית ליה קל וחומר.

ברור ששריפת נותר אינה דוחה עשה ול"ת, אך רבא דיבר על מילה שלא בזמנה,

ללמדנו מהפסוק "לבדו" דלא דחי. וכ"ש שנותר לא דוחה. אך אליבא דאמת, לגבי נותר עצמו, לא היה צורך לדרוש מהפסוק, כי בכל מקרה לא היה דוחה. וכן כתבו התוס' שבת (כה ע"א ד"ה ולא מילה).

לפי זה, אומר הדברי יחזקאל, שיטת רבינו חננאל א"ש אף לדברי רב אשי, ורבא לא חולק על רב אשי. ומה שהקשינו, דא"כ הרי יש כאן עשה ול"ת, ואין עשה דוחה אותם, מבאר הד"ח ע"פ דברי הרשב"א ביצה דף ו, שמחמר בשבת הוא רק איסור לאו, אין בו עשה דשבתון. וא"כ מבואר שבדברים שאינם אב מלאכה (אלא רק לאו) אין עשה דשבתון, וממילא יוצא שיש רק לאו דהבערה. ור"ח מודה לפירוש ריב"א שהבערה אינה מלאכה, אך הוא חולק עליו וסובר שהבערה אסורה ביו"ט (כרש"י והתוס' בפירוש הראשון, הכלבו ועוד), כי גם דבר שאינו מלאכה נאסר ביו"ט. ולכן מוכרח שר"ע סובר דלחלק יצאת, ולכן נאסרה הבערה, כי אם ללאו יצאת – יש בה רק לאו, ועשה דתשבתו היה צריך לדחות, אך אם היא לחלק – יש בה גם עשה דשבתון, וממילא עשה דתשבתו אינו דוחה עשה ול"ת.

אלא, שהתוס' בביצה (ח ע"ב, ד"ה סוף סוף) חלקו על שיטת התוס' לקמן ובשבת, וכתבו:

ותימה דהכא משמע לרבא דאית ליה עשה ולא תעשה מדדחיק נפשיה לשנויי ובפרק במה מדליקין (שבת כד ע"ב) אמר רבא הוא ולא מכשיריו לבדו ולא מילה שלא בזמנה ורב אשי אמר יום טוב עשה ולא תעשה וכו' משמע דרבא לית ליה ההוא טעמא וי"ל דגמרא דחיק נפשיה לאוקומי מילתא דרבא אליבא דהלכתא די"ט עשה ולא תעשה אף על גב דרבא עצמו לית ליה האי סברא.

ולפ"ז, רבא חולק על רב אשי, וא"כ אין עשה דשבתון ביו"ט, אלא יש רק לאו דלא יעשה כל מלאכה – ויבוא עשה וידחה ל"ת?

אפשר, שהתוס' שם יסברו שאפשר לדחות את עשה דתשבתו למחר, ואינו מבטל בזה מ"ע אלא רק מבטל זריזין (וכמו ד' מינים). אך לפ"ז, לא מוכח שר"ע סובר דלחלק יצאת, דאף אם ללאו יצאת אפשר לדחות למחר? והתשובה, דאה"נ, והדיוק הוא רק מהלשון "אב מלאכה", כמ"ש רש"י והתוס' בתירוץ ראשון.

ודרך נוספת לביאור שיטת התוס' בביצה: הפנ"י (ה ע"ב) מקשה על שיטת ר"ע: מהיכי תיתי ד"ביום הראשון" היינו י"ד, הרי אפשר לבאר דהיינו ביום ט"ו, והתורה גזרה שמותר לשרוף גם בט"ו! ומדוע נדחק להוציא הכתוב מפשרו?

ומבאר, שבעיקרון ר"ע מודה לפירושים הקודמים שהובאו, ש"ביום הראשון" סובל

גם את הפירוש של בערב יו"ט (מהפסוק שהגמ' הביאה לעיל), ויותר מתקבל על הדעת שהתורה התכוונה לעיו"ט כי הפסוק סובל אף פירוש זה.

ולפ"ז אפ"ל דאף התוס' בביצה דף ח ס"ל הכי, דבאמת תשביתו יכול להתקיים ביום הראשון דאתי עשה ודחי ל"ת, אך מה"ת דמיירי ביום י"ד? אלא, שכיוון שיש משמעות כזו לפסוק, עדיפא ליה למימר דמיירי בי"ד, מאשר לומר שהתורה ביטלה את הדין הרגיל שהבערה אסורה, והתירה לבער בט"ו.